

JĘZYKOZNAWSTWO KOGNITYWNE – INTERDYSCYPLINARNA DZIEDZINA INTEGRUJĄCA

Z PROFESOR BARBARĄ LEWANDOWSKĄ-
TOMASZCZYK ROZMAWIAJĄ KRZYSZTOF
KOSECKI I MIKOŁAJ DECKERT

Prof. dr hab.
Barbara
Lewandowska-
Tomaszczyk
Akademia Nauk
Stosowanych
w Koninie
Katedra Języka
i Komunikacji
ORCID: 0000-
0002-6836-3321

Krzysztof Kosecki, Mikołaj Deckert: Dlaczego Pani Profesor wybrała językoznawstwo jako specjalizację naukową?

Barbara Lewandowska-Tomaszczyk: Jeszcze przed rozpoczęciem studiów interesowały mnie kwestie językowe: to, jak możemy się porozumiewać, jaki wpływ na ludzi mają słowa. W tym czasie fascynował mnie język francuski – uczyłam się go prywatnie, ale i w szkole, najpierw podstawowej, a później w IV Liceum Ogólnokształcącym im. Emilii Sczanieckiej w Łodzi. Jednocześnie miałam lekcje angielskiego – jednym z moich pierwszych nauczycieli był świetny anglista dr Maksymilian Zieliński. Na studiach – filologia angielska na Uniwersytecie Łódzkim – zajęcia z fonetyki prowadził z nami nieżyjący już Profesor Jacek Fisiak. Byłam zafascynowana Jego znajomością języka, precyzją wymowy, umiejętnością rozróżniania bardzo podobnych dźwięków i artykulacją wyrazów nonsensownych. Ponieważ dość dobrze szło mi takie rozróżnianie dźwięków – kończyłam wtedy średnią szkołę muzyczną, co, jak sądzę, rozwinęło moją wrażliwość na dźwięki i melodykę – już wtedy myślałam, że dobrze byłoby dalej to zgłębiać. Jacek Fisiak wyjechał jednak w tamtym czasie na stypendium Fulbrighta do

Stanów Zjednoczonych, więc pracę magisterską pisałam u Profesora Wiltolda Ostrowskiego, znawcy literatury brytyjskiej. Ale żeby pozostać blisko kwestii językowych, wybrałam temat dotyczący problematyki języka w angielskiej powieści historycznej. I ten temat doprowadził mnie później do wyboru tematyki rozprawy doktorskiej, gdy zaproponowano mi staż asystencki w Zakładzie Filologii Angielskiej UŁ. Praca dotyczyła analizy konstrukcji pytajnych w piętnastowiecznym dziele sir Thomasa Malory'ego – *The Book of King Arthur and His Noble Knights of the Round Table* ('Księżde o królu Arturze i jego szlachetnych Rycerzach Okrągłego Stołu') (Malory 1974). To była przede wszystkim fascynująca lektura! Z przyjemnością się w nią wgłębiałam, a do powstania pracy przyczynił się także w dużej mierze mój pobyt na stypendium Departamentu Stanu na Uniwersytecie w Chicago oraz Uniwersytecie Tekszańskim w Austin. Spotkałam tam wielu badaczy języka, których publikacje poznawaliśmy wcześniej w Polsce. Szczególne wrażenie zrobił na mnie James McCawley. To jego zajęcia skłoniły mnie do wyjścia poza składnię generatywną ku kwestiom semantyki i pragmatyki wypowiedzi pytajnych. W wyśmienicie wyposażonej bibliotece Uniwersytetu Chicagowskiego miałam dostęp do całej najnowszej literatury przedmiotu – zarówno nowych teorii języka, jak i językoznawstwa historycznego, które zgłębiałam na zajęciach z Erickiem Hampem. Drugą część pobytu w Stanach Zjednoczonych odbywałam na Uniwersytecie Tekszańskim w Austin – tam brałam udział w seminariach Jamesa Sledda, na których dyskutowaliśmy zagadnienia z zakresu historii języka angielskiego.

KK, MD: A kiedy zetknęła się Pani Profesor po raz pierwszy z językoznawstwem kognitywnym?

BL-T: Właściwie już podczas wspomnianego pobytu w Stanach Zjednoczonych. Inspiracją były dla mnie prace Jamesa D. McCawley'a (1967, 1968, 1976, 1978) i George'a Lakoffa (1963), którzy bardzo wcześnie wykraczali poza granice składni generatywnej, tworząc semantykę generatywną, i kierowali nasze zainteresowania ku kwestiom użycia i znaczenia, ku pytaniom o światy możliwe. Moja praca doktorska zawierała analizę danych językowych pochodzących z piętnastowiecznej angielszczyzny, obejmując elementy kognitywne i pragmatyczne, choć niekoniecznie tak wówczas nazywane (por. artykuł Lewandowska-Tomaszczyk 1974). W swoich badaniach nie ograniczałam się do studiowania struktury samych pytań, rozszerzałam ich ogląd o kontekst całego zdarzenia mownego, a więc przyglądałam się także funkcjom presupozycji pytań bezpośrednich i pośrednich oraz typologii odpowiedzi na pytania.

Podczas drugiego pobytu w Stanach Zjednoczonych, na stypendium Fulbrighta, na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley oraz ponownie na

Uniwersytecie Tekszańskim w Austin, miałam szczęście spotkać wielu znakomych kognitywistów – wspomnianego już charyzmatycznego wykładowcę George’a Lakoffa, systematycznego Lofti Zadeha (1965) i innowacyjnego Charlesa (Chuck) Fillmore’a (1982). Idee, publikacje, teorie każdego z tych badaczy (także Rosch 1973) to bez wątpliwości kamienie milowe w językoznawstwie kognitywnym. Ponadto w Austin uczestniczyłam w zajęciach z językoznawstwa komputerowego w zespole, który już wtedy cieszył się osiągnięciami w dziedzinie przekładu maszynowego. Głównym punktem zainteresowania tamtejszych badaczy był wówczas przekład języka angielskiego na chiński. Ponieważ były to próby oparcia automatycznych modeli tłumaczeniowych głównie na jakościowej analizie semantyczno-składniowej języka, bo dopiero później weszły na scenę duże korpusowe dane językowe (por. Newman 2011), próby te napotykały poważne przeszkody praktyczne na etapie wdrażania przekładu maszynowego do przetwarzania autentycznych tekstów. Moja zupełnie elementarna wówczas znajomość tego typu analizy języka została później wzmocniona w trakcie mego pobytu w Oxford University Press dzięki współpracy z zaprzyjaźnionym Patrickiem Hanksem. Miało to związek z redagowanym przeze mnie od strony naukowej dwujęzycznym *Wielkim słownikiem angielsko-polskim i polsko-angielskim* PWN/OUP (2001). Pozwoliło mi to także na zebranie korpusowych danych językowych, które następnie wykorzystałam w rozprawie profesorskiej na temat głębi negacji (Lewandowska-Tomaszczyk 1996). W studium tym połączyłam semantykę kognitywną z filozofią języka, w czym ważne okazały dla mnie prace Georga von Wrighta, takie jak *An Essay in Deontic Logic and the General Theory of Action* (1968), zaś podstawę analizy materiałowej stanowiły dane korpusowe. Co więcej, lektura nowatorskich prac Anny Wierzbickiej (1988), jak również zetknięcie się z wynikami badań antropologów, których poznałam w czasie pobytu w All Souls’ College na Uniwersytecie w Oksfordzie, zwłaszcza zaznajomienie się z odkrywczą antropologiczno-kognitywną analizą języków Borneo i Malezji, przeprowadzoną przez Rodney’a Needhama z wykorzystaniem Wittgensteinowskiej teorii podobieństwa rodzinnego (Needham 1972), uświadomiły mi wielorakie możliwości interdyscyplinarnych zastosowań językoznawstwa kognitywnego.

KK, MD: Studiowanie, praca naukowa to nie tylko bezpośrednie spotkania z wybitnymi naukowcami i dydaktykami, lecz także lektury. Która z lektur językoznawczych wywarła na Pani Profesor największy wpływ? Która, Pani zdaniem, powinna być obowiązkowa dla wszystkich osób zainteresowanych językoznawstwem kognitywnym, także dla studentów?

BL-T: Najpierw było u mnie zachłyśnięcie się wręcz generatywizmem, a więc *Aspects* Chomsky’ego (1965). Później prace filozoficzne i semantyczne, na

przykład Jerrolda Katza *Language and Other Abstract Objects* (1981), konceptualizm Raya Jackendoffa (1972, 1976) oraz prace filozofa z Oxfordu, Hilarego Putnama (1975) o stereotypach i znaczeniu. A z nurtu kognitywnego to artykuły Fillmore'a i McCawleya, następnie przyjemne w odbiorze studia o metaforach Lakoffa i Johnsona (1980), a także trudniejsze do przebrnięcia dzieła Langackera (1982, 1987, 1991) i Talmy'ego (1985), ale i późniejsze prace, np. rozprawa doktorska psychologa Kennetha Holmqvista (1993) z Uniwersytetu w Lund dotycząca m.in. możliwych zastosowań komputerowych językoznawstwa kognitywnego, szczególnie wykorzystania schematów wyobrażeniowych w formie przestrzennej jako wielostronnej reprezentacji semantycznej. Zanim te różne lektury pojawiły się w moim życiu, niezwykle wrażliwa na mnie książka, którą dostałam od swojego Ojca. Były to Wittgensteinowskie *Dociekania filozoficzne*, pierwsze polskie tłumaczenie *Philosophical Investigations* (1958) autorstwa filozofa Bogusława Wolniewicza (z 1972 roku). Tu język był, jak to postrzegałam, zupełnie odmiennym przedmiotem badań niż to, z czym miałam do czynienia, obcując z pracami Chomsky'ego.

KK, MD: Jak reprezentanci innych paradygmatów naukowych, m. in. kontynuatorzy idei Chomskiego, spotykani przez Panią Profesor na drodze językoznawczych poszukiwań, reagowali na wzrost zainteresowania kognitywizmem w lingwistyce?

BL-T: Zarówno Profesor Jacek Fisiak, reprezentujący badania historyczne języka angielskiego, jak i Profesor Tomasz Krzeszowski, wybitny znawca teorii i użycia języka – początkowo wykorzystujący w swoich pracach metodologię generatywną (np. Krzeszowski 1974) – z wielkim zainteresowaniem i otwartością przyjmowali nowe prądy w językoznawstwie. Profesor Krzeszowski zaczął sam stosować podejście kognitywne i jego wybitne prace lingwistyczne należą dziś do kanonu publikacji z zakresu kontrastywnych badań językowych i translatorycznych (m.in. Krzeszowski 2016). Znanym kognitywistą jest także Profesor Aleksander Szwedek, który zaczynał karierę naukową na Uniwersytecie Łódzkim od studiów historycznych języka angielskiego. Ja natomiast, chociaż weszłam w poważne językoznawstwo zafascynowana *Aspects of the Theory of Syntax* Noama Chomsky'ego (1965), zachwycałam się nowymi prądami postrzegania i rozumienia języka w teoriach kognitywnych, zwłaszcza od czasu stypendium w Stanach Zjednoczonych i pobytu w Berkeley oraz na Uniwersytecie Stanforda. Już na 2. Kongresie Semiotycznym w Wiedniu w 1979 roku, gdzie pozytywnie przyjęto moje wystąpienie na temat *Frames of Advertisements* ('Ram interpretacyjnych komunikatów reklamowych'), czuć było atmosferę zmian paradygmatu językoznawczego. Mój referat i publikacja pokonferencyjna (Lewandowska-Tomaszczyk

1974) czerpały z wykładów Charlesa Fillmore'a oraz – niezależnie – z publikacji Marvinina Minsky'ego (1975), działającego w formule językoznawstwa komputerowego.

Nie znaczy to jednak, że nie doceniam wkładu językoznawstwa generatywnego w teorie lingwistyczne. Obydwa paradygmaty postrzegam raczej jako paradygmaty przynajmniej częściowo się uzupełniające, szczególnie w kolejnych fazach rozwoju językoznawstwa generatywnego (np. w najnowszych pracach Noama Chomsky'ego) i w okresie rozkwitu lingwistyki kognitywnej (por. Lewandowska-Tomaszczyk 2006). O animozjach między generatywistami a kognitywistami mogliśmy usłyszeć w czasie wykładu Profesora RONALDA LANGACKERA podczas uroczystości nadania mu tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego (we wrześniu 2003 roku). Warto jednak pamiętać, że inaczej niż w Stanach Zjednoczonych, gdzie podejścia kognitywne do języka bywają nadal niedoceniane, w Polsce analizy ukierunkowane kognitywnie zdają się współcześnie uzyskiwać przewagę nad innymi paradygmatami.

KK, MD: Skoro mowa o Ronaldzie Langackerze, jakie były kulisy przyznania Profesorowi tytułu doktora honoris causa UŁ?

BL-T: W Katedrze Języka Angielskiego i Językoznawstwa Stosowanego Instytutu Anglistyki, którą wtedy kierowałam, działała grupa osób zajmujących się językoznawstwem kognitywnym. Bardzo aktywna była Dr hab., obecnie Profesor Akademii Piłsudskiej, Kamila Turewicz. Inna wybitna lingwistka, nieżyjąca już Profesor Alina Kwiatkowska, a także poloniści i kulturoznawcy, w szczególności Profesor Grażyna Habrajska oraz zmarła przedwcześnie, niezwykle utalentowana Profesor Joanna Ślósarska czy Profesor UŁ Mariusz Bartosiak, również w sposób kreatywny stosowali i rozwijali metodologię kognitywną w swoich badaniach językowych, kulturowych i medialnych. Kognitywiści młodszego pokolenia (obecnie Profesorowie: Krzysztof Kosecki, Mikołaj Deckert, Jacek Waliński), a także Profesor Piotr Cap w swoich pracach z pragmatyki językowej – nierzadko o profilu kognitywnym – znaleźli wówczas inspirację w metodach badań kognitywnych i do dziś aktywnie działają na tym polu.

Mając taki zespół, w 2000 roku zdecydowaliśmy o utworzeniu Polskiego Towarzystwa Językoznawstwa Kognitywnego, w którym zostałam przewodniczącą Zarządu. Sukcesem okazała się zorganizowana rok później we współpracy z Kamilą Turewicz pierwsza konferencja międzynarodowa, na której Profesor Langacker miał wykład plenarny. Jej efektem była publikacja zbiorowa pod naszą redakcją (Lewandowska-Tomaszczyk i Turewicz, red. 2002). Profesor Ronald Langacker zdobywał coraz większą sławę jako kognitywista, a równocześnie na nasze zaproszenie odwiedzał z wykładami

Uniwersytet Łódzki (dodajmy, że pierwsza Jego wizyta u nas miała miejsce już w 1993 roku, jeszcze wcześniej w Polsce gościł na Uniwersytecie Gdańskim w 1990 roku u niezjącego już Profesora Romana Kalisza, jednego z pierwszych językoznawców kognitywnych w Polsce), konsultował prace Aliny Kwiatkowskiej w czasie Jej stypendium Fulbrighta w San Diego i udzielał rad w naszych projektach badawczych. Ten ciąg zdarzeń w połączeniu z propozycją Kamili Turewicz, która poddała myśl o wszczęciu starań na naszej Uczelni o przyznanie Ronaldowi Langackerowi doktoratu honoris causa, doprowadziły do zaakceptowania tego pomysłu przez Senat Uczelni, ja zaś miałam przywilej być promotorem przewodu doktorskiego Profesora Ronalda Langackera. Zwieńczeniem tej uroczystości była konferencja międzynarodowa *Imagery in Language* w 2003 roku, w której uczestniczyli liczni dawni doktoranci Profesora Langackera, przybyli z różnych stron świata, zaś jej pokłosie to okazały tom pokonferencyjny *Imagery in Language*, dedykowany Profesorowi, wydany we współredakcji z Aliną Kwiatkowską, który ukazał się w 2004 roku w wydawnictwie Peter Lang (Lewandowska-Tomaszczyk i Kwiatkowska, red. 2004). Z Profesorem Langackerem pozostajemy do tej pory w stałym kontakcie. Początkowe wizyty Profesora w Uniwersytecie Łódzkim zostały rozszerzone na inne uczelnie polskie – Uniwersytet Warszawski – dzięki działaniom Profesor Elżbiety Górskiej – oraz Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W tym drugim z inspiracji nieocenionego Profesora Henryka Kardeli doszło do szczególnie aktywnej współpracy z całym zespołem tamtejszych kognitywistów. I to w Lublinie na UMCS-ie Profesor Langacker otrzymał kolejny tytuł doktora honoris causa w 2019 roku.

KK, MD: Wielokrotnie w czasie naszej rozmowy odwoływaliśmy się do językoznawstwa kognitywnego. Czy mogłaby Pani Profesor powiedzieć, jak rozumie to pojęcie? Czy w ogóle jest możliwe podanie krótkiej, encyklopedycznej, słownikowej definicji „językoznawstwa kognitywnego”?

BL-T: Językoznawstwo kognitywne to dla mnie **badania interdyscyplinarne** nad językiem, z podkreśleniem interdyscyplinarności. Jest to równocześnie **dziedzina integrująca** różne dyscypliny naukowe – to całe pole badawcze, co od dawna zauważa wielu uczonych (np. Peña Cervel i Ruiz de Mendoza Ibáñez, red. 2005). Łączy ono lingwistykę z naukami poznawczymi. Język jest w nim postrzegany jako część procesu poznawczego i wiąże się z różnymi aspektami funkcjonowania ludzkiego umysłu.

W ujęciu kognitywnym język to rodzaj narzędzia umysłowego, które odzwierciedla nasze sposoby myślenia, postrzegania świata i organizowania doświadczenia. Ale to nie wszystko. JK bada bowiem także rolę języka w konstruowaniu otaczającej nas rzeczywistości, tworzeniu znaczeń w kul-

turowej różnorodności języków oraz wpływaniu na myślenie i postrzeganie. W rezultacie językoznawstwo kognitywne daje nam głębsze zrozumienie tych procesów. Czyli ten typ badań i orientacji teoretycznej pokazuje *dialektyczną* naturę języka – z jednej strony język swoiście odzwierciedla rzeczywistość, z drugiej – ją tworzy. Ponadto zwróćmy uwagę na nowatorskie rozwiązania w semantyce, które zawdzięczamy kognitywizmowi: nowe spojrzenie na kategoryzację, procesy ucieleśnienia czy polisemię (por. Lewandowska-Tomaszczyk 2008), włączanie badań kulturowych w obręb lingwistyki, nowe odczytanie teorii możliwych światów nie tylko poprzez zastosowanie aparatu logicznego, ale też przez uwzględnienie mechanizmów językowych, ponadto teorie konstruowania rzeczywistości alternatywnych oraz amalgamatów (Fauconnier i Turner 1998). Te rozwiązania, modele i teorie kształtują nową postawę naukową oraz dają impuls do stworzenia i użycia nowych narzędzi badawczych.

KK, MD: Jak w tym kontekście, zdaniem Pani Profesor, rozwój technologii, w tym sztucznej inteligencji, wpływa i będzie wpływał na praktykę badawczą? Czy zmniejsza się rola badacza-człowieka?

BL-T: Wpływ sztucznej inteligencji (AI) na praktykę badań w językoznawstwie kognitywnym jest znaczący i wieloperspektywiczny. Dzięki niej szybsze i skuteczniejsze są analizy języka z użyciem technik NLP – przetwarzania języka naturalnego – obejmujące duże zbiory danych językowych, co pozwala na efektywniejszą identyfikację wzorców, treści pojęciowych, relacji semantycznych i innych cech językowych, ułatwiając badanie konceptualizacji językowej. Ten pozytywny wpływ widać już od pierwszych kognitywnych badań korpusowych z dostępem do dużych zbiorów autentycznych danych językowych, także w Polsce (por. Narodowy Korpus Języka Polskiego, Przepiórkowski i in. 2012), efekty zastosowania IT widać też w rozwoju zapoczątkowanych przez Millera i Fellbaum (1991) leksykalno-semantycznych baz danych, czyli WordNetów, w różnych językach, oraz coraz to nowych modeli i narzędzi analizy i generowania języka.

Modele uczenia maszynowego mogą pomóc w automatycznym generowaniu słów, zdań czy tekstów, a także w prognozowaniu znaczenia i asocjacji poprzez analizę współwystępowania jednostek w dużych zbiorach językowych. Modele sieci neuronowych działających jak algorytmy tworzone zwykle po treningu z dużą ilością danych, konfiguruje neurony w sztucznej sieci neuronowej według różnej liczby wektorów, co może w pewnej mierze odzwierciedlać działania mózgu i wspomagać przetwarzanie nowych danych językowych.

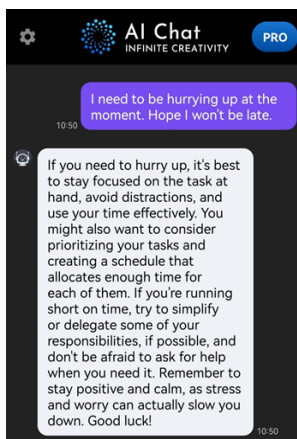
Mamy już też do naszej dyspozycji czaty i wirtualnych asystentów różnego typu, które / którzy analizują głosowe zapytania i generują odpowiedzi

w języku naturalnym, a także umieją przewidzieć intencje i potrzeby ich użytkowników na podstawie pobranych poprzednio i analizowanych danych językowych. Takie aplikacje otwierają nowe możliwości badań nad percepcją i rozumieniem języka przez maszyny.

Należy jednak pamiętać, że np. Chat GPT, którego niewątpliwy sukces – nie tylko rynkowy – jest dziś faktem, ma swoje mankamenty. Biorą się one z niedoceniaenia kognitywnej i pragmatycznej strony generowania języka. I chociaż dziś Chat GPT działa skutecznie po treningu na ogromnych ilościach danych językowych, ucząc się zarówno ogólnych, jak i szczegółowych zasad dystrybucyjnych używania języka (już w połowie języków stosowanych w sieci), to do jego wad możemy zaliczyć np. to, że nie jest dokładny, często „halucynuje”, jest mało wrażliwy na indywidualne cechy rozmówcy i ogólnie na pragmatykę wypowiedzi.

KK, MD: Czy można tu podać jakiś przykład?

BL-T: Weźmy taką oto sytuację: kilka tygodni temu chciałam skończyć rozmowę z Chatem GPT (prowadzoną przeze mnie głównie w języku angielskim) i użyłam dość zdawkowej frazy: *I need to be hurrying up at the moment. Hope I won't be late* ('Muszę się pośpieszyć, mam nadzieję, że się nie spóźnię'). W odpowiedzi nie dostałam równie zdawkowej frazy kończącej spotkanie, czego można było oczekiwać, tylko rozbudowany, pragmatycznie trochę niekonwencjonalny „wykład” pełen dobrych rad (zob. poniższa ilustracja).

A więc na razie, jak można się przekonać, technologia to jest instrument, który poważnie rozszerza możliwości badacza, ale naturalnie go nie zastępuje.

Ponadto interaktywne gry komputerowe, interakcyjna narracja cyfrowa, nowe scenariusze wykorzystania technologii w tworzeniu języka – wszystko to dostarcza nowych materiałów, a więc i nowej tematyki, do badań językowych i tworzenia teorii językoznawczych.

Co do naszych zadań, to moim zdaniem warto, aby językoznawcy kognitywni silniej włączali się w przygotowywanie technologii modelowania języka dla celów automatycznej analizy, identyfikacji i produkcji mowy, np. poprzez wyodrębnienie poszczególnych aspektów kognitywnej rzeczywistości użytkownika języka. Ponadto istnieje realna potrzeba opracowywania odpowiednich narzędzi i technik analizy danych, od technologii cyfrowych do metodologii (neuro)psychologicznych i obrazowania mózgu w odniesieniu do języka oraz w powiązaniu z nim. Bo według mnie dopiero takie podejście – zintegrowane – daje możliwość nowego spojrzenia na język, poznanie i kulturę.

KK, MD: Wobec jakich jeszcze potrzeb i wyzwań stoi współczesne językoznawstwo kognitywne?

BL-T: Powiedziałabym, iż jest ich wiele. Przede wszystkim trzeba pamiętać, że język jest niezwykle złożonym systemem, który obejmuje różne poziomy analizy, a więc językoznawstwo kognitywne musi uwzględniać tę kompleksowość i brać pod uwagę interakcje między różnymi poziomami organizacji języka. Udanyymi przykładami uwzględnienia takich interakcji mogą być teoria relewancji Sperbera i Wilson (1986) czy teoria konstruktywizmu Adeli Goldberg (1995). Dodatkowo zróżnicowanie językowe i kulturowe skłania do ostrożności w generalizowaniu wyników na podstawie jednego języka lub kultury. Połączenie językoznawstwa kognitywnego z językoznawstwem kulturowym dostarcza nowych pojęć i badań oraz ich wyników w ramach paradygmatu współczesnego językoznawstwa kulturowego, którego wybitnym przedstawicielem był nieżyjący już Farzad Sharifian (2017).

Kolejne wyzwanie to wspomniana przeze mnie wcześniej interdyscyplinarność, a więc wymóg interakcji między różnymi dziedzinami naukowymi: językoznawstwem, psychologią poznawczą, neurobiologią, antropologią, filozofią umysłu, że wspomnę tylko podstawowe. Narzuca to konieczność zrozumienia, jak te dziedziny współdziałają ze sobą i jak wyniki badań w jednej z nich mogą wpływać na inne.

I bodaj mniej doceniana kwestia – różnorodność możliwych metod badawczych, dostępnych technologii gromadzenia i analizy danych, o czym też już była mowa. To jest także olbrzymie wyzwanie dla językoznawstwa kognitywnego.

KK, MD: Dopytamy jeszcze trochę, może nieco prowokacyjnie: czy w JK dochodzi nieraz do ponownego „odkrywania Ameryki”, kiedy np. analogiczne mechanizmy są nazywane przez różnych badaczy na różne sposoby?

BL-T: Niekoniecznie – językoznawstwo kognitywne opisuje różne mechanizmy, dochodzi do głębszych warstw analizy, dostarcza nowych materiałów, potwierdzających poprzednie badania lub im zaprzeczających, ale i inspiruje do stawiania nowych pytań badawczych z innej perspektywy. Rozszerza więc pole badań. Kognitywizm wzbogaca badania języka poprzez wprowadzenie nowych perspektyw i metodologii, które różnią się od innych podejść i teorii języka. To językoznawcy kognitywni stworzyli nie tylko nową teorię metafory i konceptualizacji języka, to oni także wykorzystują różne metody badawcze i nowe techniki badań, m.in. badanie aktywności mózgu podczas wykonywania zadań językowych. Nowe metody poszerzają naszą wiedzę o procesach poznawczych związanych z językiem. Ten typ badań przekracza ramy tradycyjnego językoznawstwa, umożliwia więc pogłębione rozumienie roli języka w procesach poznawczych, społecznych i kulturowych.

KK, MD: A czego należałoby się wystrzegać, stosując JK w badaniach? Czy np. może to być zbyt dosłowne traktowanie diagramów i nadmierne przywiązywanie się do nich albo zwodnicze przekonanie o łatwości, wręcz intuicyjności analiz kognitywnych, i co za tym idzie o braku konieczności uprzedniego przygotowania językoznawczego?

BL-T: Podobnie jak w przypadku każdej dziedziny nauki, w językoznawstwie kognitywnym nie unikniemy problemów, które są przedmiotem dyskusji w środowisku akademickim. Stosunkowo nieostre granice pojęciowe językoznawstwa kognitywnego mogą prowadzić do niejednoznaczności stosowanych terminów czy niedookreśloności zakresu teorii. Ponadto koncentracja badań językoznawczych na analizach metafory oraz na konceptualizacji może sprawiać wrażenie jednostronnego spojrzenia na język, zawężonego do ograniczonego zestawu „dyżurnych” tematów. Wytyka się ponadto językoznawstwu kognitywnemu brak jednolitej metodologii badań. Jest to naturalnie związane z odmiennością perspektyw różnych dyscyplin. Nie sadzę natomiast, abyśmy mieli tu do czynienia z „nadmiernym przywiązaniem do diagramów”. Raczej zwróciłabym uwagę na niedostatek potwierdzeń empirycznych, eksperymentalnych dla niektórych proponowanych modeli, na przykład w przypadku metafory i poziomów jej interpretacji czy może także na niedoceniecie roli kontekstu społecznego w niektórych analizach językowych. Trzeba jednak pamiętać, że kognitywny typ badań języka ewoluuje, nie jest więc wykluczone, że nowe rozwiązania nadejdą i rozwieją przynajmniej niektóre z tych wątpliwości.

KK, MD: W oczekiwaniu na te nowe rozwiązania chcielibyśmy zapytać, czy zdaniem Pani Profesor mogą pojawić się wkrótce teorie lub paradygmaty

naukowe, które staną się względnie bezpośrednią konkurencją dla językoznawstwa kognitywnego?

BL-T: Na pewno się to stanie – taka jest natura nauki. Językoznawstwo to dyscyplina otwarta, jak sądzę, na nowe idee i paradygmaty. W związku z tym zawsze istnieje potencjał dla pojawienia się nowego podejścia, które może być konkurencyjne dla istniejących teorii, takich jak kognitywizm. Obecnie jest on jednym z bardziej dynamicznie rozwijających się paradygmatów w językoznawstwie, choć nie jest jednorodny – korzysta z wielu dyscyplin i tworzy podejścia wielokierunkowe. Nie sadzę, aby było możliwe dokładne przewidzenie przyszłych paradygmatów językoznawczych, ale będą one prawdopodobnie wynikały z postępu w neurokognitywistyce, z rozwoju technologii badawczych, takich jak EEG czy neuroobrazowanie, a także z interdyscyplinarnych badań, w których językoznawstwo łączy się z innymi dziedzinami nauki.

W nauce znane, stare pytania często powracają i uzyskują odpowiedzi w nowym kształcie, z nową treścią. Kognitywizm modyfikuje np. odwieczne pytania filozofii o semantykę i rozumienie znaczeń językowych (zob. Lewandowska-Tomaszczyk 2022b). Ja widzę dziś w językoznawstwie kognitywnym także zapowiedź powrotu do większego formalizmu z jednej strony, chociażby poprzez sięgnięcie po modelowanie cyfrowe, co już się dzieje, z drugiej zaś – od czysto językoznawczej strony – zainteresowanie indywidualnym rozmówcą w relacji do języka jako kodu wspólnego w danym kręgu kulturowym. Nie da się do końca przewidzieć przyszłych zmian, ale zawsze istnieje potencjał dla pojawienia się nowych teorii lub takich innowacji, które zmieniają diametralnie podejścia poprzednie.

KK, MD: Kilkukrotnie już w naszej rozmowie padło hasło „integracja”. Z jakimi podejściami można najbardziej produktywnie integrować lingwistyczne badania kognitywne?

BL-T: Językoznawstwo kognitywne jest ze swojej natury interdyscyplinarne, więc sądzę, że powinno stosować bardziej zdyscyplinowaną metodologię badawczą, zaczerpniętą od nauk, z którymi się łączy i z których korzysta, np. psychologii poznawczej. Przykładów realizacji tego postulatu dostarcza chociażby przegląd tematyki wystąpień na międzynarodowej cyklicznej konferencji językoznawstwa kognitywnego (16th ICLC 2023, 7-11 sierpnia 2023, Heinrich Heine University, Düsseldorf) oraz lektura prac opublikowanych ostatnio w periodyku *Cognitive Linguistics* (nr 34(2), maj 2023). Znajdujemy tam m.in. kognitywną analizę języka pacjentów ze schizofrenią, analizę zasady złożoności pewnych procesów morfo-syntaktycznych w języku estoń-

skim czy ocenę zjawiska prototypowości wobec zmiany historycznej w odwołaniu do praw językowych zaproponowanych przez Jerzego Kuryłowicza.

W samym terminie *językoznawstwo kognitywne* tkwi już załączek integracji, bo obydwa człony – *językoznawstwo* oraz *kognitywne* – mają tu swoją wagę. Czyli od badań o nachyleniu kognitywnym możemy wymagać wskazania podstaw kognitywnych postulowanego procesu czy zjawiska językowego, a aby to zrobić, należałoby je skonfrontować z rzeczywistością kognitywną użytkownika języka lub szukać potwierdzenia na przykład przez ich automatyczną identyfikację w korpusach językowych. Wymaga to jednak bardzo poważnego potraktowania zarówno językoznawstwa, jak i kognitywistyki – z uwzględnieniem różnych kontekstów sytuacyjnych, różnych mówiących i całych społeczności językowych – zwłaszcza jeśli językoznawstwo kognitywne ma naprawdę opierać się na użyciu językowym (*usage-based linguistics*).

KK, MD: W interdyscyplinarności i wielości koncepcji czy terminów sceptycy widzą słabość lingwistyki kognitywnej. Jakich argumentów można by jednak użyć, żeby zainteresować tą koncepcją językoznawczą osobę sceptycznie do niej nastawioną?

BL-T: Warunkiem jest, aby taki sceptyk w ogóle interesował się językiem. Można użyć kilku argumentów, które pomogą w zrozumieniu i docenieniu językoznawstwa kognitywnego. Na przykład to, że te badania opierają się na danych językowych i ich analizie. Przejrzyste wnioskowanie, które znajduje się u podstaw językoznawstwa kognitywnego, zapewnia solidną podstawę naukową. Ponadto teoria konceptualizacji językowej i badania nad metaforami językowymi otwierają nowe perspektywy i uzupełniają istniejące podejścia. Kognitywizm dostarcza istotnych informacji na temat tego, jak język kształtuje nasze sposoby myślenia, konceptualizacji świata i komunikacji. Ciekawe przykłady badań mogą np. pokazać, jak różnice kulturowe wpływają na językowe struktury i jak język odzwierciedla i kreuje nasze społeczne normy i wartości. Ponadto teorie te znajdują zastosowanie w dziedzinach takich, jak reklama, polityka, psychologia czy nauki społeczne, czyli językoznawstwo kognitywne ma w sobie potencjał do zastosowania w różnych dziedzinach, które wymagają rozumienia symboli i intencji oraz skutecznej komunikacji.

Przywołane argumenty mogą stanowić przekonujące uzasadnienie nawet dla sceptyka, choć zajmując się od strony badawczej teorią perswazji i dyskursem perswazyjnym, mam świadomość, że logiczne argumenty często nie przynoszą skutku. Największą siłę perswazyjną mógłby mieć konkretny przykład wyjaśnienia jakiegoś faktu językowego poprzez analizę kognitywną.

KK, MD: Co zatem Pani Profesor obecnie ma na warsztacie, jaki materiał analizuje i jakie plany badawcze ma na najbliższą przyszłość? Jaki jest w tym udział myślenia kognitywistycznego?

BL-T: Prowadzę teraz trzy główne tematy badawcze. Z Doktorem Paulem A. Wilsonem z Uniwersytetu Łódzkiego (Lewandowska-Tomaszczyk i Wilson 2013) kończymy dłuższą pracę na temat analizy pojęć emotywnych w perspektywie kulturowej. Ponadto od kilku lat interesują mnie tematy związane z problemem radykalizmu języka w sieci (Lewandowska-Tomaszczyk 2020, 2022a, 2022c). Jestem także zaangażowana w projekt dotyczący analizy i identyfikacji języka obraźliwego w dyskursie (Lewandowska-Tomaszczyk i in. 2021, 2023) oraz w badanie opinii – w odróżnieniu od prawdy, faktów i dowodów – w internetowych tekstach, głównie angielskich, ale z rozszerzeniem na inne języki. Każdy z tych tematów czerpie nie tylko z zasobów językoznawstwa korpusowego, ale we wszystkich odnajduję potrzebę wspierania rozważań teoretycznych tym, co proponuje językoznawstwo kognitywne: głównie teoriami prototypu, podobieństwa rodzinnego i konceptualizacji, bardzo często też teorią ram i teorią metafory. Nierzadko sięgam do koncepcji filozoficzno-logicznych: teorii zdarzeń Jamesa Pustejovsky'ego (1991), a wcześniej – do teorii perswazji, która łączy wiele wątków i podejść, na przykład w badaniu występowania zamierzonych czy przypadkowych błędów logicznych (*logical fallacies*) w dyskursie perswazyjnym (Höhn i in. 2023). Stałym punktem odniesienia są dla mnie także dane tłumaczeniowe, w tym szczególnie cenne korpusy paralelne, a co istotne, przy porównywaniu języków i w analizach przekładu kognitywne spojrzenie na język jest bezcenne.

Co do planów wydawniczych, to książkę o emocjach w kontekście kulturowym, kontrastownym planujemy w wydawnictwie John Benjamins (por. Lewandowska-Tomaszczyk i Wilson 2021 jako przykład użytej metodologii). Na ostatnie poprawki czekają dwa artykuły zespołowe – jeden o uniwersalnej taksonomii języka obraźliwego (por. Lewandowska-Tomaszczyk i in. 2021, Lewandowska-Tomaszczyk 2022a) i jego identyfikacji w kilku językach (por. Lewandowska-Tomaszczyk i in. 2023), zaś drugi to studium o rozumieniu pojęcia OPINIA oraz o metodologii badań i automatycznej identyfikacji takiej formy wypowiedzi. W związku z tymi zagadnieniami we współpracy z badaczami Uniwersytetu Masaryka w Brnie podejmuję temat identyfikacji groźby i wyrażania strachu w mediach społecznościowych oraz inny – ze Sviatlaną Höhn z Luksemburga – problem perswazji emotywniej jako narzędzia uprzedzeń i dyskryminacji w sieci. Z zespołem z Luksemburga opublikowaliśmy właśnie artykuł w *Journal of Applied Logics* w Wielkiej Brytanii o sposobach wyrażania uprzedzeń (Höhn i in. 2023).

Niezależnie natomiast od powyższych tematów, we współpracy z badaczką z University Houston-Downtown (UHD) pracujemy nad kolejnym artykułem o rozwoju kompetencji międzykulturowych studentów (por. Lewandowska-Tomaszczyk i Veeramoothoo 2021). Artykuł ten podsumowuje nasze doświadczenia ze współpracy polskich studentów z Akademii Nauk Stosowanych w Koninie ze studentami amerykańskimi z UHD, którzy razem przygotowywali teksty pisane i ich przekłady w trakcie interakcji w sieci.

Dużo tego, jak widać, nie mówiąc już o wyjazdach i wystąpieniach konferencyjnych, organizacji paneli i konferencji międzynarodowych na mojej obecnej uczelni (ANS w Koninie) oraz naturalnie – *last but not least* (!) – o pracy dydaktycznej, seminariach magisterskich, prowadzeniu doktoratów i o licznych, licznych recenzjach.

KK, MD: W kontekście tego, co usłyszeliśmy, chcielibyśmy jeszcze zapytać, jak na przykładzie własnym i/lub innych badaczy opisałaby Pani Profesor dynamikę pomiędzy różnorodnością zainteresowań badawczych, w tym różnorodnością metodologiczną, a długotrwałą koncentracją na jednym zagadnieniu i/lub wykorzystywaniu węższego instrumentarium metodologicznego.

BL-T: Myślę, że zależy to w dużej mierze od osobowości badacza. Są tacy naukowcy, którzy przez lata zajmują się jednym tematem i stosują stale tę samą metodologię badań. Inni – i ja do nich należę – widzą w każdym temacie wątek i inspirację do jego horyzontalnego rozszerzania. Ja wychodzę więc od ogółu, później wybieram kwestie bardziej mi odpowiadające, by przyjrzeć im się głębiej oraz przeanalizować je, uwzględniając interakcję z różnymi poziomami języka i komunikacji.

KK, MD: Jaką radę dałaby Pani Profesor osobie zaczynającej karierę badawczą, a może nawet sobie samej zaczynającej kiedyś karierę?

BL-T: Nie bardzo lubię udzielać rad. Osobowość, kontekst, warunki startu, rozwoju człowieka, później pracy i sytuacja zewnętrzna – te okoliczności powodują, że nie istnieją tak naprawdę zasady bezwyjątkowe czy rady dobre na wszystko, uniwersalne. To, co obserwuję na podstawie własnego doświadczenia, oraz to, co wynika z interdyscyplinarności, będącej warunkiem uprawiania na poważnie językoznawstwa kognitywnego, to fakt, że coraz większe znaczenie w nauce i badaniach ma praca zespołowa, w której biorą udział specjaliści z więcej niż jednej dziedziny. Choć w językoznawstwie teoretycznym nie jest to zbyt częsta praktyka, to w zastosowaniach językoznawstwa praca zespołowa różnego typu to już dziś norma. Moim zdaniem przy rozwijaniu podejść teoretycznych, a tym bardziej przy próbie ich skutecznych wdrożeń – bo, jak sadzę, nie ma skuteczniejszej teorii niż

ta, która wywodzi się z praktyki i jest przez nią potwierdzana – to właśnie myśl zespołowa, wylaniająca się z dyskusji badaczy często reprezentujących różne dyscypliny, ale stawiających pytania z tego samego obszaru języka, ma szanse na potwierdzenie idei i teorii w praktyce. Ja więc bardzo doceniam coraz częstsze i bardziej efektywne prace zespołowe.

Dodając słowo do kwestii skuteczności. To jest naturalnie myśl ogólnie przyjęta i prosta – teoria językoznawcza jest skuteczna, jeśli z jednej strony objaśnia złożone problemy tworzenia i użycia języka, a z drugiej sprawdza się w praktycznych zastosowaniach; dodatkową wartość zaś zyskuje, kiedy wnosi pewne novum i poszerza zakres przewidywanych przez siebie relacji między pomysłem a jego aplikacją. Kognitywizm, integrując różne dziedziny wiedzy o języku i poznaniu, do tego ideału się przybliża.

Rozmawiali:

dr hab. Krzysztof Kosecki, prof. UŁ
Uniwersytet Łódzki, Zakład Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego
ORCID: 0000-0002-6163-3720

dr hab. Mikołaj Deckert, prof. UŁ
Uniwersytet Łódzki, Zakład Translatoryki i Glottodydaktyki
ORCID: 0000-0003-1569-2399

BIBLIOGRAFIA

- Chomsky, Noam A. 1965: *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Fauconnier, Gilles i Mark Turner 1998: Conceptual integration networks. *Cognitive Science* 22(2), 133-187.
- Fillmore, Charles 1982: Frame semantics. W: *Linguistics in the Morning Calm* (SICOL 1981). Seoul: Linguistics Society of Korea, Hanshin Publishing Company, 111-137.
- Goldberg, Adele E. 1995: *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Höhn, Sviatlana, Barbara Lewandowska-Tomaszczyk, Sjouke Mauw i Dov Gabbay 2023: Dripping the poison: The instruments of bias. A qualitative study of news articles in four languages over nine years. *Journal of Applied Logics* 10(4), 555-585.
- Holmqvist, Kenneth 1993: *Implementing Cognitive Semantics*. Doctoral dissertation. Lund University: LUCS 17.
- Jackendoff, Ray S. 1972: *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

- Jackendoff, Ray S. 1976: *Semantics and Cognition*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Katz, Jerold 1981: *Language and Other Abstract Objects*. Oxford: Basil Blackwell.
- Krzyszowski, Tomasz P. 1974: *Contrastive Generative Grammar: Theoretical Foundations*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Krzyszowski, Tomasz P. 2016: *The Translation Equivalence Delusion*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Lakoff, George 1963: Toward generative semantics. W: James D. McCawley (red.) 1976: *Notes from the Linguistic Underground* (Syntax and Semantics 7). New York: Academic Press, 43-61.
- Lakoff, George i Mark Johnson 1980: *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.
- Langacker, Ronald W. 1982: Space grammar, analysability, and the English passive. *Language* 58, 22-80.
- Langacker, Ronald W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1. *Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1991: *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2. *Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 1974: Indirect questions in the English of the fifteenth century. *Studia Anglica Posnaniensia* 5, 57-66.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 1996: *Depth of Negation – A Cognitive Semantic Study*. Łódź: Łódź University Press.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara i Kamila Turewicz (red.) 2002: *Cognitive Linguistics Today*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara i Alina Kwiatkowska (red.) 2004: *Imagery in Language*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 2006: Faces of contemporary cognitivism. W: Chruszczewski, Piotr, Michał Garcarz i Tomasz P. Górski (red.) *At the Crossroads of Linguistic Sciences*. Kraków: Tertium, 203-218.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 2008: Polysemy, prototypes and radial categories. W: Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens (red.) *Handbook in Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 139-169.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 2020: Culture-driven emotional profile and online discourse extremism. *Pragmatics and Society* 11(2), 262-292. [Numer tematyczny: *Hate speech: definitions, interpretations and practices*. Red. Fabienne H. Baider, Sharon Millar i Stavros Assimakopoulos].
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 2022a: A simplified taxonomy of offensive language (SOL) for computational applications. *Konin Language Studies* 10(3), 213-227.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 2022b: Meaning. @ENTI (*Encyclopedia of Translation & Interpreting*). <https://doi.org/10.5281/zenodo.6369771>

- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 2022c: Online comments as inwards and outwards-directed acts in Polish and English: The Russia – Ukraine conflict. *International Review of Pragmatics* 14, 252-275.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara, Anna Bączkowska, Chaya Liebeskind, Giedre Valunaite Oleskeviciene i Slavko Žitnik 2023: An integrated explicit and implicit offensive language taxonomy. *Lodz Papers in Pragmatics* 19(1), 7-48. [Numer specjalny: *Various Dimensions of Expressivity*, red. Mikołaj Deckert i Krzysztof Kosecki].
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara i Saveena Chakrika Veeramoothoo 2021: Language and technology skills development in cross-cultural virtual teams. W: E. Arnó, M. Aguilar, J. Borràs, G. Mancho, B. Moncada, D. Tatzl (red.) *Multilingual Academic and Professional Communication in a Networked World. Proceedings of AELFE-TAPP 2021 (19th AELFE Conference, 2nd TAPP Conference)*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya, 1-9.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara i Paul A. Wilson 2013: English *fear* and Polish *strach* in contrast: GRID approach and cognitive corpus linguistic methodology. W: Johnny Fontaine, Klaus R. Scherer i Cristiana Soriano (red.) *Components of Emotional Meaning: A Sourcebook*. Oxford: Oxford University Press, 425-436.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara i Paul A. Wilson 2021: Cross-cultural models of mental hurt emotion clusters. W: Hans-Georg Wolf, Denisa Latić i Anna Finzel (red.) *Cultural-Linguistic Explorations into Spirituality, Emotionality, and Society*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 123-147.
- Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara, Slavko Žitnik, Anna Bączkowska, Chaya Liebeskind, Jelena Mitrović i Giedre Valunaite Oleskeviciene 2021: LOD-connected offensive language ontology and tagset enrichment. W: Sara Carvalho i Renato Rocha Souza (red.) *Proceedings of the Workshops and Tutorials held at LDK 2021, Co-located with the 3rd Language, Data and Knowledge Conference*. CEUR Workshop Proceedings, 135-150.
- Malory, Thomas 1974: *The Works of Sir Thomas Malory*. Red. Eugene Vinaver. Oxford: Oxford University Press.
- McCawley, James D. 1967: Meaning and the description of language. *Kotoba no Uchu* 2.9.10-18, 2.10.38-48, 2.11.51-57. Przedruk w McCawley, James D. 1973: *Grammar and Meaning*. Tokyo, Taishukan, 99-120 oraz Rosenberg, Jay F. i Charles Travis (red.) 1970: *Readings in the Philosophy of Language*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 514-533.
- McCawley, James D. 1968: The role of semantics in a grammar. W: Emmon Bach i R. T. Harms (red.) *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 124-169.

- McCawley, James D. (red.) 1976: *Notes from the Linguistic Underground*. (Syntax and Semantics 7) New York: Academic Press.
- McCawley, James D. 1978: World-creating predicates. *Versus* 19/10, 79-93.
- Miller, George A. i Christiane Fellbaum 1991: Semantic networks of English. *Cognition* 41, 197-229.
- Minsky, Marvin 1975: A framework for representing knowledge. W: Patrick H. Winston (red.) *The Psychology of Computer Vision*. New York: McGraw-Hill, 211-277. Wersja skrócona w: Metzger, Dieter (red.) 1980: *Frame Conceptions and Text Understanding*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 26-45.
- Needham, Rodney 1972: *Belief, Language, and Experience*. Oxford: Blackwell.
- Newman, John 2011: Corpora and Cognitive Linguistics – Corpora e linguística cognitive. *RBLA, Belo Horizonte* 11(2), 521-559.
- Peña Cervel, María Sandra i Francisco José Ruiz de Mendoza Ibáñez (red.) 2005: *Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Przepiórkowski, Adam, Mirosław Bańko, Rafał L. Górski i Barbara Lewandowska-Tomaszczyk 2012: *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa: PWN.
- Pustejovsky, James 1991: The syntax of event structure. *Cognition* 41, 47-81.
- Putnam, Hilary 1975: The meaning of "meaning". *Language, Mind, and Knowledge* 7, 131-193.
- Rosch, Eleanor 1973: Natural categories. *Cognitive Psychology* 4, 328-350.
- Sharifian, Farzad 2017: *Cultural Linguistics. Cultural Conceptualizations and Language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Sperber, Dan i Deidre Wilson 1986: *Relevance*. Oxford: Blackwell.
- Talmy, Leonard 1985: Force dynamics in language and thought. W: William H. Eilfort, Paul D. Kroeber i Karen L. Peterson (red.) *Papers from the Parasession on Causatives and Agentivity*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 293-337.
- Wielki słownik angielsko-polski i polsko-angielski* 2001: Red. naukowy części angielsko-polskiej Barbara Lewandowska-Tomaszczyk. Warszawa: PWN/Oxford: Oxford University Press.
- Wierzbicka, Anna 1988: *The Semantics of Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Wittgenstein, Ludwig 1958: *Philosophical investigations*. Wyd. 2. Tłum. G.E.M. Anscombe. Oxford: Blackwell. Pol. tłum. Bogusław Wolniewicz 1972. PWN.
- von Wright, Georg Henrik 1968: *An Essay in Deontic Logic and the General Theory of Action*. Amsterdam: North-Holland.
- Zadeh, Lofti 1965: Fuzzy sets. *Information and Control* 8, 338-353.